

ĐẠI HỌC THÁI NGUYÊN
TRƯỜNG ĐẠI HỌC SƯ PHẠM

NGUYỄN THỊ HÀ

THEN TÀY Ở VÕ NHAI, THÁI NGUYÊN

**LUẬN VĂN THẠC SĨ
NGÔN NGỮ VÀ VĂN HÓA VIỆT NAM**

THÁI NGUYÊN - 2017

ĐẠI HỌC THÁI NGUYÊN
TRƯỜNG ĐẠI HỌC SƯ PHẠM

NGUYỄN THỊ HÀ

THEN TÀY Ở VÕ NHAI, THÁI NGUYÊN

Chuyên ngành: Văn học Việt Nam

Mã ngành: 60 22 01 21

LUẬN VĂN THẠC SĨ NGÔN NGỮ VÀ VĂN HÓA VIỆT NAM

Người hướng dẫn khoa học: PGS.TS. NGUYỄN HẰNG PHƯƠNG

THÁI NGUYÊN - 2017

LỜI CAM ĐOAN

Tôi xin cam đoan đây là công trình nghiên cứu của riêng tôi. Các số liệu trích dẫn đều có nguồn gốc rõ ràng, các kết quả trong luận văn là trung thực và chưa được công bố ở bất kỳ công trình nào khác.

Tác giả luận văn

Nguyễn Thị Hà

LỜI CẢM ƠN

Em xin bày tỏ lòng biết ơn đối với PGS.TS. Nguyễn Hằng Phương, người thầy đã tận tình giúp đỡ em trong học tập, nghiên cứu và giúp em hoàn thành luận văn này!

Em xin chân thành cảm ơn, trường Đại học Sư phạm Thái Nguyên, các thầy, cô trong khoa Ngữ văn trường Đại học sư phạm Thái Nguyên, thư viện trường Đại học Sư phạm Thái Nguyên đã tạo điều kiện cho em trong thời gian học tập và nghiên cứu!

Xin gửi lời cảm ơn đến gia đình, bạn bè và người thân đã động viên giúp đỡ để tôi đạt được kết quả hôm nay!

Cuối cùng, em xin chân thành cảm ơn các thầy cô đã đọc và chỉ ra những thành công cũng như hạn chế của luận văn!

Thái Nguyên, tháng 6 năm 2017

Tác giả luận văn

Nguyễn Thị Hà

MỤC LỤC

	<i>Trang</i>
LỜI CAM ĐOAN	i
LỜI CẢM ƠN.....	ii
MỤC LỤC	iii
MỞ ĐẦU	1
1. Lí do chọn đề tài	1
2. Lịch sử nghiên cứu vấn đề.....	1
3. Đối tượng và phạm vi nghiên cứu	4
4. Mục đích nghiên cứu	4
5. Nhiệm vụ nghiên cứu	4
6. Phương pháp nghiên cứu	5
7. Những đóng góp của luận văn.....	5
8. Cấu trúc luận văn	6
Chương 1. MỘT SỐ VẤN ĐỀ LÝ LUẬN VÀ THỰC TẾ - CƠ SỞ TÌM	
HIỂU THEN TÀY Ở VÕ NHAI, THÁI NGUYÊN	7
1.1. Tổng quan về tộc người Tày ở Võ Nhai, Thái Nguyên.....	7
1.1.1. Vài nét về người Tày ở Việt Nam	7
1.1.2. Người Tày ở Võ Nhai, Thái Nguyên.....	8
1.2. Một số vấn đề lí luận về Then Tày.....	15
1.2.1. Khái niệm Then	15
1.2.2. Nguồn gốc của Then.....	16
1.2.3. Khái quát giá trị văn hóa, văn học của Then	19
1.3. Then Tày ở Võ Nhai, Thái Nguyên.....	21
1.3.1. Những nét sơ lược về lịch sử phát triển.....	21
1.3.2. Diện mạo và thực trạng	22
Tiểu kết	24

Chương 2. CÁC DẠNG THỨC THEN CỦA NGƯỜI TÀY Ở VÕ NHAI, THÁI NGUYÊN	26
2.1. Then cầu mong	26
2.1.1. Then bắc cầu xin hoa	26
2.1.2. Then giải hạn	34
2.1.3. Then mừng thọ.....	38
2.2. Một số loại Then khác	40
2.2.1. Then chữa bệnh.....	40
2.2.2. Then tang ma	45
2.2.3. Then cấp sắc	50
Tiểu kết	55
Chương 3. NỘI DUNG VÀ NGHỆ THUẬT TRONG THEN CỦA NGƯỜI TÀY Ở VÕ NHAI, THÁI NGUYÊN	57
3.1. Nội dung trong Then Tày ở Võ Nhai, Thái Nguyên	57
3.1.1. Khuyên răn con người sống có đạo đức	57
3.1.2. Phản ánh hiện thực xã hội của người Tày trong quá khứ.....	59
3.1.3. Ca ngợi tình yêu thiên nhiên.....	64
3.2. Nghệ thuật trong Then Tày ở Võ Nhai, Thái Nguyên.....	67
3.2.1. Thể thơ.....	67
3.2.2. Các biện pháp tu từ.....	73
3.2.3. Thời gian và không gian nghệ thuật	81
Tiểu kết	91
KẾT LUẬN.....	93
TÀI LIỆU THAM KHẢO.....	96

MỞ ĐẦU

1. Lí do chọn đề tài

Việt Nam là một quốc gia đa dân tộc, mỗi dân tộc ở từng vùng, miền lại có những nét độc đáo riêng về văn hóa tinh thần và văn hóa vật chất. Chính những nét độc đáo của mỗi dân tộc đó đã tạo nên một nền văn hóa đa dạng, phong phú nhưng thống nhất. Cùng nằm trong vùng văn hóa Việt Bắc, nhắc đến Thái Nguyên là người ta nghĩ đến những làn điệu hát Then, không chỉ là loại hình sinh hoạt văn hóa, nghệ thuật quần chúng, mà Then còn là loại hình sinh hoạt tín ngưỡng.

Thực tế cho thấy, Then của người Tày ở Thái Nguyên chủ yếu là do những người làm nghề cúng bái sử dụng trong quá trình “*hành nghề*” của mình và trong đời sống sinh hoạt tinh thần của người dân. Cho tới nay, chưa có công trình nào đi sâu tìm hiểu về nội dung và hình thức nghệ thuật của Then Tày ở Võ Nhai, Thái Nguyên.

Là người con đang sinh sống và giảng dạy Ngữ văn ở một huyện miền núi khó khăn của tỉnh Thái Nguyên, nơi có nhiều dân tộc thiểu số sinh sống: Tày, Nùng, Dao, H'Mông, Sán Chay, Sán Dìu... Trong đó chiếm số lượng khá đông của huyện là người Tày. Việc tìm hiểu về Then ngay chính quê hương của mình, là việc làm có ý nghĩa nhằm gìn giữ và phát huy những nét đẹp truyền thống của dân tộc Tày nơi đây.

Bên cạnh đó việc tìm hiểu Then Tày ở Võ Nhai - Thái Nguyên còn nhằm tìm ra những nét đặc sắc riêng biệt về nghi lễ hát Then giữa các xã trong huyện, giữa các huyện trong tỉnh Thái Nguyên để góp phần vào việc bảo tồn, gìn giữ loại hình nghi lễ hát Then của tỉnh Thái Nguyên nói riêng và Việt Nam nói chung.

Từ những lí do trên, tôi đã chọn “*Then Tày ở Võ Nhai, Thái Nguyên*” làm đề tài nghiên cứu cho luận văn của mình.

2. Lịch sử nghiên cứu vấn đề

Then là một loại hình sinh hoạt văn hóa tín ngưỡng lâu đời của người Tày ở miền núi phía Bắc Việt Nam. Trước cách mạng tháng Tám 1945, do hoàn cảnh

lịch sử còn nhiều khó khăn nên chưa có công trình nào nghiên cứu trực tiếp về Then mà chỉ dừng lại ở mức độ khảo sát Then ở các địa phương.

Sau cách mạng tháng Tám thành công, đặc biệt từ sau Hội nghị bàn về công tác sưu tầm văn hóa dân gian ở miền Bắc được tổ chức vào tháng 2 năm 1964. Các nhà sưu tầm, nghiên cứu đã đi điền dã, điều tra ở khu vực Việt Bắc, họ đã thu thập được những cuốn sách Then viết bằng chữ Nôm Tày - Nùng của một số địa phương ở các tỉnh.

Công trình đầu tiên sưu tầm và nghiên cứu về Then là cuốn **“Lời hát Then”** của Dương Kim Bội do sở văn hóa thông tin Việt Bắc (xuất bản năm 1975) đã giới thiệu đôi nét về nguồn gốc của Then, mối quan hệ của Then với Mo, Tào. Đây là công trình nghiên cứu mà tác giả mới chỉ dừng lại ở việc giới thiệu lời Then.

Cuốn **“Mấy vấn đề về Then Việt Bắc”** (Nxb Văn hóa dân tộc, 1978) là công trình khảo sát, nghiên cứu về Then trên phạm vi rộng và xem xét Then dưới góc độ là hình thức diễn xướng dân gian mang tính tổng hợp. Đây là cuốn sách đầu tiên nghiên cứu một cách toàn diện về các mặt của Then như nguồn gốc, loại hình, nghệ thuật diễn xướng, yếu tố tâm linh trong Then.

Tác giả Vi Hồng trong công trình nghiên cứu: **“Sli lượn dân ca trữ tình Tày Nùng”**, (xuất bản năm 1979) cũng đã gián tiếp giới thiệu về Then, so sánh Then với các hình thức tín ngưỡng khác và xem xét mối quan hệ với Sli, Lượn.

Các công trình sưu tầm văn bản Then đã được xuất bản như: **“Bộ Then tứ bách”** của Lục Văn Páo [41], **“Then và những khúc hát”** và **“Lễ hội Dàng Then”** của tác giả Triều Ân... Đây là các công trình tập hợp những khúc hát Then hành lễ, lời giới thiệu về nội dung và nghệ thuật và đặc điểm nghi lễ gắn với khúc hát Then.

Cố tác giả Hoàng Đức Chung với **“Lầu Then Bjóoc mạ của người Tày Vị Xuyên, Hà Giang”** (1999) đã nghiên cứu công phu với cái nhìn toàn diện về lễ cấp sắc trong Then ở Hà Giang. Tác giả chỉ nghiên cứu ở lĩnh vực văn hóa, chưa tìm hiểu phần nội dung văn học.

Trong các cuốn **“Lễ cầu tự của người Tày ở Cao Bằng”**, (Nxb Văn hóa Thông tin 2001), của tác giả Triệu Thị Mai đã chỉ rõ sự tin tưởng tuyệt đối vào thần linh trong việc chữa khỏi bệnh của người Tày ở Cao Bằng cho dù hiện nay y học ngày càng phát triển. Nghi thức này vẫn đang được diễn ra ở Võ Nhai, Thái Nguyên.

Cuốn **“Nét chung và riêng của âm nhạc trong diễn xướng Then Tày - Nùng”** của tác giả Nông Thị Ninh xuất bản năm 2004 là công trình khảo cứu về âm nhạc Then, nhưng chưa quan tâm đến tác động âm nhạc của Then Tày.

Năm 2010 với **“Then Tày”** của TS. Nguyễn Thị Yên, cuốn sách được xem xét khá toàn diện những vấn đề nghiên cứu liên quan đến Then. Công trình nghiên cứu này giúp người đọc có cái nhìn khá sâu sắc về Then và Then cấp sắc - một loại Then tiêu biểu của người Tày.

Các đề tài, luận văn nghiên cứu về vấn đề này như:

Khóa luận tốt nghiệp của Đoàn Thị Tuyền **“Đạo Then trong đời sống tâm linh của người Tày - Nùng Lạng Sơn”**, năm 1999 đã đề cập vai trò của Then trong đời sống tâm linh của người Tày ở Lạng Sơn.

Luận văn thạc sĩ của Hà Anh Tuấn ở Trường Đại học sư phạm Thái Nguyên nghiên cứu **“Văn hóa tâm linh của người Tày qua lời hát Then”** (2008) luận văn cho ta thấy đời sống tâm linh trong Then có một vị trí vô cùng quan trọng trong đời sống của người Tày.

Luận văn thạc sĩ của Trần Văn Quyền ở Trường Đại học sư phạm Thái Nguyên nghiên cứu **“Làng bản cổ truyền của dân tộc Tày ở huyện Võ Nhai Thái Nguyên”**, năm 2010 đã nghiên cứu nét văn hóa làng bản của người Tày ở Võ Nhai. Trong đó có nhắc đến Then với tư cách là một hình thức văn hóa cổ truyền.

Luận văn thạc sĩ của Nông Thị Ngọc ở Trường Đại học sư phạm Thái Nguyên với đề tài **“Then Kỳ Yên của người Tày ở Bắc Quang, Hà Giang - Tiếp cận từ góc độ văn học dân gian”**, năm 2012 đã giới thiệu về Then ở Hà Giang với những nét đặc sắc của Then Tày ở một địa phương miền núi.

Luận văn thạc sĩ của Nguyễn Thị Thùy Linh ở Trường Đại học sư phạm Thái Nguyên với đề tài “*Then Tày ở Lam Vỹ, Định Hóa, Thái Nguyên - Tiếp cận từ góc độ văn học dân gian*” (2016) đã giới thiệu những đặc sắc về nội dung và nghệ thuật của Then ở một địa phương của huyện Định Hóa.

Như vậy, việc nghiên cứu về một dòng Then ở từng địa phương cụ thể của Thái Nguyên từ trước đến nay chưa có công trình nào chuyên sâu tìm hiểu giá trị nội dung và nghệ thuật của Then Tày ở Võ Nhai, Thái Nguyên. Đây cũng chính là lí do tôi chọn “*Then Tày ở Võ Nhai, Thái Nguyên*” làm đề tài nghiên cứu.

3. Đối tượng và phạm vi nghiên cứu

- Đối tượng nghiên cứu của luận văn là những lời hát Then trong quá trình đi điền dã sưu tầm và dịch, chưa xuất bản.

- Phạm vi nghiên cứu: Then Tày ở Võ Nhai, Thái Nguyên.

4. Mục đích nghiên cứu

- Mục tiêu bao trùm luận văn là tìm hiểu đặc điểm nội dung và nghệ thuật trong Then của người Tày ở Võ Nhai, Thái Nguyên. Qua đó phân tích nhận diện được những nét độc đáo trong văn hóa Tày ở một địa phương cụ thể.

- Bước đầu tìm hiểu, lí giải cội nguồn của Then trên cơ sở tổng quan văn hóa của dân tộc Tày ở Võ Nhai, Thái Nguyên.

- Đề xuất suy nghĩ về hướng bảo tồn, phát huy những giá trị văn hóa của Then trong đời sống xã hội hiện nay trước sự vận động của thời gian, lịch sử, văn hóa, xã hội.

5. Nhiệm vụ nghiên cứu

- Khảo sát, thống kê, phân tích giá trị nội dung và nghệ thuật văn bản Then với tư cách là tác phẩm nghệ thuật ngôn từ.

- Trong điều kiện có thể, chúng tôi sưu tầm, tìm hiểu về Then và một số loại hình văn hóa tín ngưỡng có liên quan đến đề tài từ góc độ nhìn nhận, đánh giá.

- Bước đầu nêu một số suy nghĩ bảo tồn, phát huy những giá trị văn hóa của Then trong đời sống hiện đại và những hạn chế nhất định của Then.